

Dialog

Atlanta: Problematici reale și judecăți abstracte*

GABRIEL ANDREESCU

Desfășurarea întâlnirii

Întâlnirea de la Atlanta a fost un adevărat eveniment de presă al lunii februarie 1995. Pregătită câteva luni de zile de către PER (Project on Ethnic Relations), ea a intervenit într-un moment când opinia publică era asaltată cu declarații privind pericolul pe care l-ar reprezenta minoritatea maghiară din România. Ea a adăugat noi factori în ecuație, și anume a dat o imagine asupra anvergurii internaționale pe care o are problema minorităților (în particular, a celei maghiare). Într-adevăr, implicarea în această acțiune a fostului președinte Jimmy Carter arăta că marea putere de peste Ocean poate fi atentă la problema maghiarilor din România, subiect care, pentru prea mulți dintre factorii de decizie de la noi părea doar o chestiune cu caracter intern. În sfârșit, dialogul aducea la aceeași masă un grup eterogen simbolizând: președinția (Traian Chebeleu), guvernul (Viorel Hrebenciuc, Liviu Maior), partidul de guvernământ (consilierul în probleme politice al președintelui executiv al PDSR, Ovidiu Șincai), opoziția (Nicolae Țăran), societatea civilă (pe mine). Spun „simboliza” pentru că nici unul dintre cei amintiți nu avea autoritatea să negocieze ceva precis – de altfel înalții funcționari de stat și politicienii au afirmat cu toții că vorbesc în nume personal. Uniunea Democratică a Maghiarilor din România a fost reprezentată însă de principala echipă de conducere: președinte (Béla Markó), președinte

* Notă: Între 14-15 februarie a. c. a avut loc la Atlanta masa rotundă inițiată de PER, reunind reprezentanți ai UDMR și ai diferitelor instituții de stat și guvernamentale, precum și ai partidelor politice românești. Autorul articolului — singurul reprezentant al societății civile — propune un comentariu al evenimentului.

executiv (Csaba Takács), președinte de onoare (László Tóké), parlamentari precum György Frunda, György Tokay, József Csapó.

Masa rotundă de la Atlanta a stat sub semnul incertitudinii pînă în seara dinaintea plecării. Guvernul a introdus în delegație pe Emil Roman, membru PUNR – contrar condiției enunțate de la început de către UDMR. S-a realizat un compromis *in extremis*: Emil Roman urma să apară la Atlanta ca observator.

În ceea ce privește discuțiile din zilele din 14 februarie și 15 februarie de la Atlanta, o să le povestesc pe scurt.

Prima zi a început sub semnul crizei. Părintele Emil Roman se prezenta ca un membru al delegației cu drepturi depline. Echipa maghiară a deliberat 50 de minute. Béla Markó a anunțat că pentru UDMR Emil Roman continuă să fie un observator. Ca urmare întâlnirea a putut începe, dar în tensiune. László Tóké a spus cîteva cuvinte despre nerespectarea regulilor de către participanții români, iar Traian Chebelev și Viorel Hrebenciuc au replicat vorbind despre intoleranța președinților UDMR.

Dezbaterile au fost lansate printr-un schimb de considerații privind responsabilitățile guvernului sau ale UDMR, în legătură cu starea de agitație din România: violarea drepturilor minorității maghiare, declarațiile ostile față de UDMR, respectiv, intenția UDMR de a crea un stat în stat, încălcarea legalității prin formarea Consiliului reprezentanților, Consiliului consilierilor și primarilor UDMR etc.

După amiaza primei zile a dus la o schimbare a tonului. Am solicitat rezolvarea unor chestiuni concrete, a căror listă am și dat-o: utilizarea limbii în justiție, în învățămînt, inscripționările bilingve, problema universității Bolyai. Deasemenea, am făcut un apel la abordarea proiectelor de lege privind minoritățile naționale, documente a căror adoptare poate influența pe termen lung și în profunzime raporturile inter-etnice din România. Un proiect propus de guvern se afla de altfel în mapa participanților. Eu adusesem cu mine proiectul elaborat sub egida Centrului pentru Drepturile Omului. Reprezentanții UDMR au amintit de proiectul trimis de aceasta în Parlament la sfîrșitul lui noiembrie 1993 și de proiectul de lege al învățămîntului, semnat de circa 500.000 de maghiari.

Idea a fost acceptată în principiu, dar asupra determinării chestiunilor concrete care au prioritate nu s-a putut ajunge la un acord. La sfîrșitul primei zile de dezbateri s-au ales 8 teme pe care vroia să le atace UDMR, la care s-au adăugat alte două, propuse de către Traian Chebelev.

A doua zi, la propunerea consilierului politic al președintelui Camerei Deputaților, dl Ovidiu Șincai, s-a definitivat lista de discuții: problemele de ordin legislativ; probleme de politică internă reclamate de către UDMR; chestiuni ce privesc poziția partidelor față de drepturile minorităților, accentuîndu-se ideea că se dorește salvarea următoarei campanii electorale de pericolul ca naționalismul

să devină subiect de agitație. Dar pînă la venirea președintelui Jimmy Carter singurul consens realizat a fost continuarea discuțiilor la București. Reprezentanții guvernului și ai PDSR au insistat ca UDMR să aibă întâlniri cu arcul guvernamental. Deci și cu partidele extremiste. A fost un moment delicat: pe rînd, dl Viorel Hrebenciuc, dl Traian Chebeleu, dl Petre Maior, dl Ovidiu Șincai au argumentat că UDMR are nevoie de votul acestor partide; protocolul cu PDSR cere eliminarea extremismului și trebuie arătat că există toleranță; dialogul este un semn pozitiv față de populație etc. S-a creat un moment de confuzie. Se lăsa impresia că liderii UDMR resping spiritul democratic al dialogului și eludează realitatea politică. Se va spune da solicitării de a se sta la aceeași masă cu politicieni ca Vadim Tudor sau Gheorghe Funar? Atunci am intervenit, amintind că partidele care refuză, cel puțin în principiu, extremismul, au aproximativ 80% din voturi în Parlament. György Frunda a pus imediat după asta punct la discuție: UDMR, CDR și PD au între ele o înțelegere de a nu discuta cu extremiștii.

Președintele Jimmy Carter a sosit la sfîrșitul primei părți a discuțiilor din 15 februarie, condus de fostul ambasador la București, Harry Barnes. S-a referit la interesul Americii pentru ceea ce se întîmplă în România și la disponibilitatea de a-și oferi bunele servicii, dacă este nevoie. Moderatorul întîlnirii, directorul PER, Allen Kassof, a spus înainte de a se retrage: liderii UDMR trebuie să se gîndească, dacă doresc să obțină anumite rezultate, cum pot convinge guvernul să coopereze, în sensul lor; guvernul are interesul să existe două milioane de maghiari fericiți, nu nemulțumiți.

Ultimile zeci de minute au fost consacrate unor discuții informale pe marginea legii învățămîntului, a întîlnirilor care ar urma să pună la punct, la București, mai multe chestiuni de detaliu. La ora 18 a zilei de 15 februarie reuniunea a luat sfîrșit, cu sentimentul, manifestat de mulți, că s-a ratat posibilitatea unor înțelegeri precise, dar și că deznodămîntul este acceptabil.

Poziția participanților

Întîlnirea de la Atlanta a fost o posibilitate, pentru un observator atent, să evalueze sensibilitățile participanților și în sensul mai general, jocul pe care îl fac, relativ la problema minorităților, factorii politici care au o influență directă în această chestiune. O să încerc să sintetizez aici propriile mele observații (judecări), pe care le consider relevante pentru cititor.

Allen Kassof

Încep cu directorul PER, întrucît colaborarea strînsă a PER cu structurile guvernamentale (ori chiar prezența sa în România sub regimul Ceaușescu) a stîrnit suspiciuni. Mesajele sale au avut o „dimensiune” diplomatică

evidentă și când spun asta mă refer la capacitatea reală de a depăși susceptibilitățile. Comentariile sale: *„Această întâlnire nu este o mediere. Nu este un arbitraj. Nu este o negociere. Nimeni nu dă și nu primește nimic. Ea este o întâlnire neoficială. Constituie un schimb de vederi, în prezența prietenilor din America. O șansă de a avea o discuție rațională.”* au răspuns explicit acuzațiilor din țară (în special ale PUNR), privind pretenția Statelor Unite de a interveni în probleme interne românești. Activitatea PER corespunde întrutotul, după opinia mea, acelei strategii din teoria rezolvării conflictelor, care introduce într-o situație de blocaj dintre doi „adversari” un al treilea partener, cu funcții de temperare și mediere. (Deasemenea, acelui stil de abordare a problemelor care este strict pragmatic, eludînd discursul moral.) Sugestiile finale ale lui Allen Kassof, făcute maghiarilor și guvernului reprezintă, cred, ideile de bun simț, dar și de esență, care trebuie opuse actualei confruntări dintre reprezentanții minorității maghiare și autoritățile de la București. Capacitatea PER de a implica personalități de talia lui Jimmy Carter și a foștilor ambasadori ai Statelor Unite la București este un factor de care trebuie ținut seamă.

Traian Chebeleu

O să amintesc cîteva din intervențiile consilierului președintelui Ion Iliescu: *„Foarte mulți români din Transilvania se trezesc dimineața cu aceleași temeri ca și cetățenii de naționalitate maghiară. Le e teamă de tulburarea ordinii publice, de nesiguranța pe care le-o crează unele dintre inițiativele UDMR. Încă din 1992 UDMR a lansat conceptul autonomiei teritoriale iar celelalte proiecte au mers în aceeași direcție. Ele au un caracter anti-constituțional, segregacionist. Consiliul consilierilor și primarilor UDMR trebuie desființat.”* Totuși, acestea sînt departe de a descrie esența pozițiilor dlui Traian Chebeleu. Aș enumera, pe baza experienței din acele zile ale întîlnirii din februarie, cîteva elemente de evaluare a perspectivei consilierului dlui Ion Iliescu și probabil, chiar a perspectivei prezidențiale:

(a) Este vorba despre o poziție în esență conservatoare: nu ar exista motive să crezi un capitol separat privind drepturile minorităților naționale și oricum, se face un abuz prin transformarea acestei teme într-un subiect internațional;

(b) Dl Traian Chebeleu nu face distincția (în mod surprinzător) între fapte cu statut juridic foarte diferit, cum este exprimarea opiniilor privind Constituția României (activitate prevăzută de chiar legea fundamentală) și utilizarea unor mijloace **neconstituționale** de a determina schimbarea acesteia (cum ar fi mijloace paramilitare etc.). Încercarea de a căuta în statutul Consiliului consilierilor și primarilor UDMR „dovada” neconstituționalității acestei forme de auto-organizare a UDMR era pe cît de sinceră pe atît de inadecvată, în raport cu abc-ul principiilor de drept;

(c) Voința consilierului prezidențial de a ajunge la o soluție de compromis în chestiunea situației maghiarilor din România îmi pare minimă, dl. Traian Chebeleu mergînd probabil pe ideea că nu există partener „de măsură prezidențială”.

(d) Consilierul prezidențial nu folosește discursuri demagogice pro-românești, dar pare a considera că cetățenii de origine maghiară din România nu sînt „la fel de legitimați” de a reprezenta națiunea română, ca și cetățenii de etnie română.

Viorel Hrebenciuc

Iată cîteva dintre intervențiile Secretarului general al Guvernului:

„Aici este un dialog româno-român, nu româno-maghiar.

Am avut înțelegeri anterioare, și ele au fost respectate. S-au dat trei sute de locuri la Universitatea din Cluj, pentru învățămînt în limba maternă. S-a creat Consiliul pentru Minoritățile Naționale. Cînd UDMR face declarații, un observator extern, care nu cunoaște realitatea din țară, are senzația că nu există nici un fel de învățămînt în limba maghiară, că nu există nici un fel de autonomie, că toți maghiarii sînt nemulțumiți. Dar cînd discutăm chestiuni concrete, vedem că este vorba numai de unele amănunte. De ce UDMR nu amintește și de ceea ce guvernul a făcut între timp?”

Secretarul general al Guvernului, dl Viorel Hrebenciuc este în același timp coordonatorul Consiliului pentru Minoritățile Naționale. Cu atît mai interesantă este poziția sa în cadrul dialogului de la Atlanta. El nu pare a avea opțiuni dogmatice și, mai general vorbind, pare să acționeze în legătură cu conjuncturile politice, cu cerințele politice de care este legat Guvernul și nu pe baza unei ideologii proprii. În cursul discuțiilor dl Viorel Hrebenciuc a încercat să eludeze problemele de fond, dînd prioritate unor aspecte foarte concrete referitoare la un caz sau altul ridicat de către UDMR. În același timp, el a fost foarte activ în a determina UDMR de a accepta o întîlnire cu toți membrii coaliției guvernamentale.

Liviu Maior

Dintre afirmațiile actualului ministru al învățămîntului: *„Guvernul Văcăroiu a făcut multe eforturi pentru a rezolva problemele minorităților, inclusiv cele de învățămînt. Este de altfel singurul organism care nu face politică în România”.*

Pactul cu celelalte trei formațiuni nu a schimbat programul de guvernare. El este rezultatul unei aritmetici electorale.

În privința descentralizării trebuie notat că învățămîntul este al doilea domeniu (după Sănătate) unde bugetul a fost repartizat la nivel local.

Conducerea PDSR a cerut organizațiilor sale locale să angajeze discuții cu filialele UDMR. Se are în vedere înființarea unui departament pentru minoritățile naționale.

„Separarea în domeniul învățămîntului este un lucru grav. Ministerul tocmai a schimbat programa privind educația civică pentru a include principii de toleranță, multiculturalitate etc.”

Este interesant că dl Liviu Maior a fost singurul oficial care nu a folosit acuzații politice la adresa UDMR. El a susținut activitatea guvernamentală și a PDSR în privința minorităților naționale dar nu a avut obiecții de principiu la cererile UDMR din domeniul învățămîntului, exceptînd separarea în învățămînt, citată mai sus (și care are rațiunile ei). În schimb și-a declinat puterea și responsabilitatea de a determina senatorii PDSR să revină asupra capitolului privind învățămîntul în limba maternă, din Legea Învățămîntului. Acesta căpătase în Camera Deputaților o formă inacceptabilă din punctul de vedere al reprezentanților maghiari. A propus discuții imediate, după întoarcerea la București, la Ministerul Învățămîntului – necesare și pentru definitivarea cifrelor de școlarizare pentru elevii maghiari.

Nicolae Țăran

Intervențiile dlui Nicolae Țăran au fost surprinzătoare prin severitatea lor, chiar dacă pozițiile PAC de la București puteau sugera o astfel de poziție. Citez: *„Nu putem oferi soluții fără identificarea cauzelor care au determinat ca UDMR să nu mai aibă astăzi nici un fel de aliați politici. Din 1992 UDMR tot propune regiuni administrative speciale. Dacă obiectivul ar fi realizat, suveranitatea națională ar dispărea. În concepția UDMR comunitățile locale sînt bazate pe frontiere etnice. Așa ceva nu există nicăieri în lume. Situația creată astăzi față de UDMR se datorează faptului că acesta contestă ordinea constituțională. După 1990 s-au realizat două lucruri esențiale: Constituția și pașii spre integrarea europeană. UDMR pune în discuție cele două realizări.*

Nu putem să nu includem în dialog cele trei partide (PUNR, PRM, PSM).”

La Atlanta el a fost singurul care reprezenta, cel puțin simbolic, opoziția. (Colegul său, dl Radu Vasile fusese oprit de către conducerea PNȚCD să participe la întîlnirea din orașul lui Martin Luther King.) Discursul lui a vădit trei limite:

- (a) necunoașterea documentelor UDMR pe care le-a pus în discuție;
- (b) necunoașterea reglementărilor și practicilor internaționale în domeniul minorităților naționale;
- (c) o lectură inadecvată a Constituției și a altor documente.

În același timp, el a sprijinit toate propunerile care încercau să concilieze pozițiile guvernamentale și maghiare și să facă astfel un pas înainte.

Ovidiu Șincai

DI Ovidiu Șincai a urmat foarte clar un proiect politic, așa cum era de altfel de așteptat. Într-un stil echilibrat, el a încercat să identifice surse de naționalism în diferite zone ale spectrului politic, punând PDSR în poziția de arbitru moderat. *„Primul partid care a atacat UDMR este partidul dlui Cunescu, PSDR, spunînd că are informații că la Congresul UDMR din martie se va cere autonomia teritorială. Apoi PAC apoi PNȚCD. Este nevoie de o întâlnire amplă, la care să participe toate partidele parlamentare, unde să se discute despre problema autonomiei.*

Există toate condițiile ca la alegerile următoare naționalismul să devină principala miză, pentru toate partidele. Iată un lucru care trebuie evitat cu orice preț și pentru a reuși sînt necesare încă de acum clarificări pe acest subiect.”

Acest citat nu poate sugera suficient efortul depus de către consilierul politic al PDSR (ajutat și de intervențiile celorlalți oficiali) pentru a determina negocieri, la București, între UDMR și ceilalți membri din coaliția guvernamentală. Ideea de fond care putea fi realizată din intervențiile sale era dorința de a asocia în discuții UDMR, PUNR și PRM plus PSM astfel încît aliații PDSR să-și piardă coloratura extremistă și deci un electorat potențial simpatetic cu PDSR. Pe de altă parte, el insista asupra caracterului naționalist al ultimelor manifestări ale opoziției. În acest context, partidul dlor Adrian Năstase și Ovidiu Gherman ar căpăta statutul de singură forță echilibrată, puternică, în măsură să trateze problema minorităților naționale în România.

O să dau în continuare cîteva citate din reprezentanții UDMR care au vorbit la întîlnirea de la Atlanta.

Béla Markó: *„Principala problemă a maghiarilor din România este lipsa de liniște și toleranță. Prin televiziune, radio, presă maghiarul este atacat, acuzat în permanență. UDMR a suportat săptămîni de campanie împotriva lui, guvernul, ministrul Justiției partidele parlamentare acuzîndu-l de acte anticonstituționale. Maghiarilor le lipsesc șansele egale în viața de toate zilele.”*

Csaba Takács: *„Fără declarații: UDMR este izolat, este împotriva Constituției etc. Trebuie creat un mediu politic pozitiv. Am fost înștiințat că ieri s-a votat o moțiune împotriva UDMR în Camera Deputaților: numai o parte din parlamentari au intrat în acest joc. Aceasta înseamnă că în societatea românească există posibilitatea de înțelegere.”*

László Tókécs: *„Guvernul României consideră că drepturile omului sînt ceea ce el permite să existe. Și deci cel care poate permite poate refuza. După părerea guvernului, el ar trebui consultat privind felul în care se organizează oamenii. Este ușor să rîzi de aceste idei în Atlanta. Pentru a se crea o presiune asupra*

UDMR în țară se folosește presa, și gîndesc prin asta cea mai mare parte a presei românești. Este vorba despre un terorism psihologic.”

Sînt surprins de indulgenta americanilor privind implicarea în guvern a partidelor extremiste. Președintele Austriei, Kurth Waldheim, n-a fost primit în unele țări pentru că în anii '40 a făcut parte din trupele SS.

„Drepturile nu se negociază. Dacă vrem universitate maghiară asta trebuie dată pentru că o vrem. Dacă democrația ar fi autentică în România nimeni nu ar îndrăzni să refuze un lucru cerut de 500 000 de cetățeni. Populația maghiară este mai mare decît populația multor state americane care au universități. Cui au cerut voie să le înființeze? Frații români să nu-i provoace pe frații maghiari.”

György Frunda: *„Scopul minimal al întîlnirii dintre UDMR și reprezentanții politici români este stoparea agresivității din presă. Dar ar fi bine să se realizeze ceva în planul legislației privind învățămîntul, procedura juridică, inscripționările bilingve. Coaliția guvernamentală folosește actuala propagandă naționalistă pentru a distrage atenția de la situația reală. Atacurile la adresa UDMR nu au o bază juridică ci politică. Față de promisiunile interne și internaționale din acești ani s-au făcut doar pași înapoi în recunoașterea drepturilor minorităților. Statisticile arată cît de numeroase și în cîte domenii există discriminări față de maghiari.”*

György Tokay: *„Autonomia nu este un scop în sine, periculos pentru că ar crea un stat în stat. În concepția UDMR autonomia este un mijloc, și are ca scop libertatea. Ea include drepturi elementare, printre care dreptul la identitate.*

De ce se respinge trecerea prin parlament a ideilor noastre? Soluțiile anterioare nu au rezolvat problema minorităților.”

Se poate observa din aceste intervenții cantonarea discursului reprezentanților UDMR la nivelul principiilor. Aceasta este de fapt și una din concluziile generale pe care le putea „extrage” un observator la Atlanta: neadaptarea discursurilor liderilor maghiari la o situație concretă de negociere. Este ca și cum concepțiile elaborate în **Memorandum** sau **Proiectul de lege privind minoritățile naționale și comunitățile autonome** nu-și găseau o argumentare în spațiul practic. Reprezentanții guvernamentali s-au situat undeva, complementar. Ei au părut să nu aibă nici o viziune asupra problematicii ridicate de existența unor minorități naționale puternice în România. Au rămas la detalii, la chestiuni concrete și chiar mărunte, care nu pot reprezenta baza unei națiuni de complexitatea celei românești. Dimensiunea multiculturală, obiectivă, a societății în care trăim trebuie să fie internalizată în funcționarea statului și în mentalitatea colectivă, condiție a stabilității și a vitalității pe care o dorim. □